

Ks. ANDRZEJ BRUŹDZIŃSKI

BISKUP KRAKOWSKI PIOTR TYLICKI WOBEC ZAKONÓW W SWOJEJ DIECEZJI (1607–1616)

Relacje pomiędzy duchowieństwem diecezjalnym a zakonnym w ciągu historii nie były proste i bezproblemowe. Wiele było wzajemnych żalów i pretensji. Reformacja rozprzestrzeniająca się jak płomień na kraje Europy, jak też i wiek XVI naznaczony spadkiem ilości powołań wniosły wiele zła w życie duchowieństwa tak diecezjalnego, jak i zakonnego. Większość zakonów uległa w tym czasie prądom epoki niosącym moralne rozluźnienie i zepsucie¹. Początek wieku XVII nie odbiegał zbytnio w tej materii od obrazu końca wieku poprzedniego². Projekt statutu synodu prowincji gnieźnieńskiej z 1607 roku zarzucał zakonnikom rozgrzeszanie lichwiarzy, ekskomunikowanych, nie oddających dziesięcin plebanom, odprawianie nabożeństw w tym samym czasie co w kościele parafialnym, jak też nieoddawanie należnej duchowieństwu parafialnemu czwartej części dochodów od pogrzebów³. Problem braków w życiu moralnym zakonów widziała także i Stolica Apostolska. W instrukcji kardynała *a secretis* Scipio Caffarelli Borghese (1605–1621) dla udającego się do Polski nuncjusza biskupa Franciszka Simonetty (1606–1612), z dnia 18 listopada 1606 roku, zalecono mu, aby „miał pilne oko na postępowanie zakonników, wolność bowiem tego kraju prowadzi za sobą rozwolnienie życia i brak posłuszeństwa, stąd zgorszenia, którym trudno zapobiec”. Polecono temuż wysłannikowi, aby upominał prowincjałów, „aby pełnili swą powinność i nie pobłażali zdrożnościom. Możesz ich przestrzec, że w przeciwnym razie doniesiesz nam o wszystkim, i że żadne przekroczenie nie ujdzie bezkarnie”. Lekarstwo zaś widziano we wprowadzeniu w życie uchwał soboru trydenckiego, ponieważ te „zawierają najlepszy środek zniesienia nadużyć i zaszczepienia bojaźni Boga w umysłach ludzi”⁴. Dla życia zakonnego podstawowe dekrety ogłoszone zostały na sesji 25. obradującej w dniach 3 i 4 grudnia 1563 roku⁵.

¹ M. Morawski, *Stan Kościoła i duchowieństwa w Polsce (1578–1589)*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” R. 19:1925, s. 227.

² J. Gręźlikowski, *Recepcja reformy trydenckiej w diecezji włocławskiej w świetle ustawodawstwa synodalnego*. Włocławek 2000, s. 387–393.

³ T. Długosz, *Korektury rzymskie w statutach synodów prowincjalnych gnieźnieńskich z r. 1607, 1608 i 1634*, „Polonia Sacra” R. 4:1951, z. 4, s. 227.

⁴ *Instructio a Card. Scipione Borghese Francisco Simonetta data, Romae, 18 XI 1606*, [w:] *Acta Nuntiaturae Poloniae*, t. 18: *Franciscus Simonetta (1606–1612)*, vol. 1, wyd. A. Tygielski, Romae 1990, s. 21, 26–27; *Instrukcja dla Monsig. Simonetta biskupa di Foligno przeznaczona za nuncjusza do Polski, dana przez kardynała Borghese, dnia 11 listopada 1606*

W wieku XVII drugim w kolejności biskupem w Krakowie, po przeniesieniu w końcu lipca 1606 roku kardynała Bernarda Maciejowskiego (1600–1606) na prymasowską stolicę w Gnieźnie, był Piotr Tylicki. Został on prekonizowany na stolicę św. Stanisława z biskupstwa kujawsko-pomorskiego w dniu 15 stycznia 1607 roku przez papieża Pawła V (1605–1621)⁶. Ingres swój do katedry krakowskiej nowy biskup odbył w dniu 21 marca tegoż roku⁷.

Za rządów biskupa Tylickiego w diecezji krakowskiej w latach 1607–1616 działało 17 zakonów męskich, a należało do nich około 136 klasztorów⁸. Natomiast zakonów żeńskich było wówczas w tej diecezji 9, i miały one 14 klasztorów⁹.

roku, [w:] *Relacye nuncyuszów apostolskich i innych osób o Polsce od roku 1548 do 1690*, wyd. E. Rykaczewski, t. 2, Berlin–Poznań 1864, s. 97, 104.

⁵ *Decretum de regularibus et monialibus*, [w:] *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, wyd. G. Alberigo [i in.], Bologna 1996³, s. 776–784; E. Sastre Santos CMF, *La vita religiosa nella storia della Chiesa e della società*, Milano 1997, s. 597–603.

⁶ Piotr Tylicki urodził się w roku 1543 w Kowalu k. Włocławka. Ojcem jego był tamtejszy wójt Andrzej h. Lubicz *de Tylicze in Prussia* a matką Jadwiga Bilińska (vel Bielińska) z Ziemi Kujawskiej h. Rolicz (także Rola). Pochodzili z ubogiej i podupadłej szlachty. Ród Tylickich wywodził się z Ziemi Dobrzyńskiej, nazwisko jednak przyjął od Tylic położonych w Ziemi Chełmińskiej, którą to ziemię nabył dziad przyszłego biskupa. Piotr w roku 1558 zapisał się na Uniwersytet Krakowski. Zamieszkał w bursie przeznaczonej dla ubogiej młodzieży. Nie dokończywszy studiów, zaczął pracować jako podpisek w kancelarii królewskiej za czasów podkanclerstwa Piotra Myszkowskiego (1562–1569). W latach 1585–1595 był sekretarzem wielkim, w latach 1591–1595 sprawował funkcję referendarza duchownego, a w latach 1598–1605 podkanclerzem. W roku 1591 przyjął święcenia kapłańskie. W roku 1595 mianowany został biskupem chełmińskim, a zarazem administratorem diecezji pomezkańskiej. Sakrę biskupią otrzymał w katedrze krakowskiej z rąk biskupa łuckiego Bernarda Maciejowskiego. W roku 1600 przeszedł na biskupstwo warmińskie, a w 1604 na włocławskie. – Archiwum Secretum Vaticanum, rkps *Processus Consistoriales*, Vol. 11-A, k. 586–601v; *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi sive summorum pontificum S. R. E. cardinalium ecclesiarum antistitum series a documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita*, t. 4, wyd. P. Gauchat, Monasterii 1935, s. 166, 169, 359, 372; *Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy*. Pod red. A. Gąsiorowskiego, [w:] *Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, t. 10. Kórnik 1992, nr 648, 859, 936; W. Urban, *Wywody szlachectwa kanoników i prałatów krakowskich (1550–1600)*. „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” N. S., t. 4:1999, s. 174; Księgi egzaminilne do święceń kapłańskich w diecezji krakowskiej z lat 1572–1604, wyd. Z. Piotrzyk, Kraków 1991, s. 371, nr 4304; Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów obrz. łac. przedrozbiorowej Polski*, „Sacrum Poloniae Millennium” t. 1:1954, s. 575; B. Przybyszewski, *Krótki zarys dziejów diecezji krakowskiej*, t. 2: *Czasy nowożytne*, Kraków 1993, s. 77–83, 164; K. R. Prokop, *Poczet biskupów krakowskich*, Kraków 1999, s. 154–157; E. Opaliński, *Rola wyższego duchowieństwa w systemie rozdawnictwa dóbr i urzędów za Zygmunta III w świetle korespondencji kierowanej do biskupa Wawrzyńca Gembickiego*, [w:] *Dwór a kraj. Między centrum a peryferiami władzy. Materiały konferencji naukowej zorganizowanej przez Zamek Królewski na Wawelu, Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Instytut Historii Akademii Pedagogicznej w Krakowie, w dniach 2–5 kwietnia 2001*, red. R. Skowrona. Kraków 2003, s. 338–340.

⁷ *Franciscus Simonetta Card. Scipioni Borghese, Cracoviae, 26 III 1607*, [w:] *Acta Nuntiaturae Polonae*, t. 18..., s. 132; K. Zelnér, *Kronika*, [w:] *Groby królów polskich w Krakowie w kościele katedralnym na zamku. Poprzedza Kronika X. Krzysztofa Zelnera mansjonarza kościoła Panny Maryi. Tę, oraz inne pomniki historyczne z dawnych rękopisów wydał Ambroży Grabowski*, Kraków 1835, s. 30.

⁸ Byli to: augustianie, benedyktyni, bernardyni, bonifratrzy, bożogrobcy, cystersi, dominikanie, duchacy, franciszkanie, jezuita, kameduli, kanonicy regularni laterańscy, karmelicy, karmelicy bosci, markowic, norbertanie i paulini.

Spśród zakonów wybijały się wówczas trzy wspólnoty: z dawnych cieszyli się dobrą opinią bernardyni, którzy prowadzili wówczas ożywioną działalność duszpasterską⁹; jezuita, którzy od pół wieku z powodzeniem prowadzili wówczas szeroką działalność w obronie i odnowie Kościoła; najmłodszym zakonem byli dopiero co do Krakowa przybyli karmelici bosy¹¹. Tym też wspólnotom biskup krakowski poświęcał najwięcej uwagi w swojej biskupiej działalności. Tym bardziej, iż w związku z planowanym przez papieża Pawła V wdrożeniem reformy trydenckiej w życie zakonów w Polsce¹², biskup Piotr Tylicki otrzymał przed 1609 rokiem od papieża nominację na wizytatora nadzwyczajnego wszystkich klasztorów w diecezji krakowskiej¹³.

Jezuitorów Tylicki bliżej poznał jeszcze nie jako biskup, zapewne wówczas, gdy od czasu Stefana Batorego przebywali oni w najbliższym otoczeniu króla jako kaznodzieje, spowiednicy czy teologowie, a zwłaszcza gdy na dworze królewskim Zygmunta III od stycznia 1588 roku kaznodzieją był ks. Piotr Skarga (1536–1612)¹⁴. W roku 1592 Tylicki zapisał się do bractwa Betanii św. Łazarza założonego przez wspomnianego jezuitę i odstąpił teje konfraterni swój dom przy ul. św. Jana¹⁵. Gdy został biskupem krakowskim, jezuitom przy kościele pw. św. Barbary przesyłał jałmużny. Pozwalał także wiernym, aby wypełnili w tym kościele obowiązek Komunii św. wielkanocnej, a pokutujących księży odsyłał tam, aby przed jezuitą odbyli spowiedź generalną¹⁶. Do klasztoru przy kościele pw. św. Szczepana posyłał biskup, podobnie jak do innych klasztorów, księży na rekolekcje pokutne. Wyrażał swe uznanie także z tego, że zakonnicy ci byli kaznodziejami w kościele Mariackim¹⁷. Cieszył się z postępującej – choć z oporami – budowy kościoła pod wezwaniem jego patrona – św. Piotra, na co także przekazywał swoje ofiary¹⁸. Wdzięczny był tak-

⁹ Były to: augustianki, benedyktynki, bernardynki, brygidki, dominikanki, duchaczki, karmelitanki bose, klaryski i norbertanki.

¹⁰ M. M o r a w s k i, *Stan Kościoła i duchowieństwa w Polsce...*, s. 227.

¹¹ T. G l e m m a, *Le catholicisme en Pologne à l'époque d'Etienne Batory*, [w:] *Etienne Batory roi de Pologne prince de Transylvanie*, Cracovie 1935, s. 346, 355–358.

¹² *Instructio a Card. Scipione Borghese Francisco Simonetta data...*, s. 21–22, 26–27; *Instrukcja dla Monsig. Simonetta biskupa di Foligno przeznaczonego za nuncyusza do Polski...*, s. 97–99, 104.

¹³ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 38: *Volumen I actorum episcopaliū coram R. D. Petro Tylicki episcopo Cracoviensi 1607–1617*, k. 291.

¹⁴ J. T a z b i r, *Skarga Piotr (1536–1612), jezuita*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 38, red. H. Markiewicza, Warszawa–Kraków 1997–1998, s. 38; S. O b i r e k SI, *Jezuici w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach 1564–1668. Działalność religijna, społeczno-kulturalna i polityczna*, Kraków 1996, s. 190–217.

¹⁵ J. W i e l e w i c k i SI, *Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u ś. Barbary w Krakowie*, t. 1: *Od r. 1600 do r. 1608 (włącznie)*, [w:] *Scriptores rerum polonicarum*, t. 7, Cracoviae 1881, s. 151.

¹⁶ T e n ż e, *Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie*, t. 2: *Od r. 1600 do r. 1608 (włącznie)*, [w:] *Scriptores rerum polonicarum*, t. 10, Cracoviae 1886, s. 284; T e n ż e, *Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie*, t. 3: *Od r. 1609 do r. 1619 (włącznie)*, [w:] *Scriptores rerum polonicarum*, t. 14, Cracoviae 1889, s. 6, 17, 20, 30, 54, 66, 173, 177.

¹⁷ T e n ż e, *Dziennik spraw domu zakonnego [...]*, t. 2..., s. 280; J. W i e l e w i c k i SI, *Dziennik spraw domu zakonnego [...]*, t. 3..., s. 2, 33.

¹⁸ S. Z a ł ę s k i SI, *Jezuici w Polsce*, t. 4, cz. 2: *Kolegia i domy założone w pierwszej dobie rządów Zygmunta III. 1588–1608*, Kraków 1904, s. 775; Biblioteka im. XX. Czartoryskich, Kraków, rkps 109: *Corpus Naruszevicianum, 1615–1616*, s. 260, nr 55.

że jezuitę ks. Marcinowi Śmigleckiemu (1563–1618) za książki skierowane przeciw arianom¹⁹.

Biskup Tylicki brał także udział w różnych organizowanych przez jezuitów uroczystościach. Prowadził osobiście w roku 1612 i 1614 procesję ze sprowadzonymi z Rzymu relikwiami wielu świętych dla kościołów: pw. św. Barbary, jak i pw. św. Szczepana²⁰. Szczególne relacje łączyły biskupa z ks. Marcinem Łaszczem (1551–1615). Był obecny na uroczystości rozpoczęcia przez niego działalności jako prepozyta domu pw. św. Barbary w 1613 roku, dwa lata później przewodniczył też jego uroczystościom pogrzebowym²¹.

Biskup Tylicki miał także swój udział w bulwersującej, nie tylko Polaków, sprawie jezuitę Hieronima Zahorowskiego (ok. 1582–1634). Wydał on w 1612 roku anonimowo antyjezuicki paszkwil *Monita privata Societatis Iesu*, w którym krytykował zakon za żądę władzy poprzez zdobywanie wpływów w państwie, przez zwiększenie oddziaływania na pierwsze osoby w państwie. Autor tychże „sekretnych rad”, z tego powodu, został wydalony z zakonu w grudniu 1613 roku²². Biskup wezwał go do siebie i ostro strofował strasząc, że zostanie ukarany „jak fałszerz monet” – śmiercią. Ponieważ ks. Zahorowski zaprzeczał temu oskarżeniu, biskup wyznaczył w lipcu 1615 roku komisję śledczą, aby sprawę raz jeszcze dogłębnie zbadała i odnalazła autora tego tekstu oraz wyciągnęła, na drodze sądowej, z powyższego faktu konsekwencje. W skład komisji weszli: archidiacon krakowski, infułat i kanonik ks. Jan Foks (1598–1636), ks. Sebastian Orzeszek (Nuceryn) ze Skalbmierza (1565–1635), ks. Sebastian Krupka († 1625) i instygator Wojciech Bolkowski²³. Biskup stał po stronie zakonu także wtedy, gdy niedługo po tym porozklejano na krakowskich kościołach teksty antyjezuickie, przesłał do Rzymu relację o tym wszystkim²⁴.

¹⁹ List Piotra Tylickiego do biskupa warmińskiego Szymona Rudnickiego, Bodzentyn 19 VII 1612 – Biblioteka im. XX. Czartoryskich, Kraków, rkps 1634: *Collectio epistolarum saec. XVII*, s. 109.

²⁰ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 39: *Volumen II actorum episcopaliū R. D. Petri Tylicki episcopi Cracoviensis ducis Severiae 1613–1616*, k. 28–30; J. Wielewicki SI, *Dziennik spraw domu zakonnego* [...], t. 3..., s. 89; M. Rożek, *Uroczystości w barokowym Krakowie*, Kraków 1976, s. 229.

²¹ J. Wielewicki SI, *Dziennik spraw domu zakonnego* [...], t. 3..., s. 107, 149–155.

²² *Zahorowski Hieronim*, [w:] *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, opr. L. Grzebień SI [i in.], Kraków 1996, s. 777.

²³ Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps *Libri Archivi*, t. 9: *Liber archivi Capituli Cathedralis Ecclesiae Cracoviensis 1410–1699*, k. 209; J. Tazbir, *Literatura antyjezuicka w Polsce*, [w:] *Jezuici a kultura polska. Materiały sympozjum z okazji jubileuszu 500-lecia urodzin Ignacego Loyoli (1491–1991) i 450-lecia powstania Towarzystwa Jezusowego (1540–1990) Kraków, 15–17 lutego 1991 r.*, red. L. Grzebień SI, S. Obirka SI, Kraków 1993, s. 320–321; T. Słowikowski, *Fox (Foxius) Jan*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 7, red. W. Konopczyńskiego, Kraków 1948–1958, s. 69–71; L. Hajdukiewicz, *Krupka Sebastian (zm. 1625), profesor prawa i rektor Akad. Krak. kanonik krakowski i proboszcz wielicki*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 15, red. E. Rostworowskiego, Kraków 1970, s. 415–416; H. Barycz, *Nuceryn Sebastian (1565–1635), teolog, kaznodzieja, pisarz, tłumacz*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 23, red. E. Rostworowskiego, Kraków 1978, s. 405–406.

²⁴ Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps *Acta Actorum*, t. 11: *Acta actorum Rev. Capituli Cathedralis Ecclesiae Cracoviensis 1612–1620*, k. 324v; J. Wielewicki SI, *Dziennik spraw domu zakonnego* [...], t. 2..., s. 20; Tenże, *Dziennik spraw domu zakonnego* [...], t. 3..., s. 178, 181; F. Szembek SI, *O śmierci świętej pamięci [...] X. Piotra Tylickiego*,

Miarą stosunku biskupa Tylickiego do jezuitów było korzystanie przez niego z ich duchowego kierownictwa. Pierwszym jego spowiednikiem i kaznodzieją był w latach 1607–1612 uczony i pobożny ks. Kasper Pętowski (1554–1612), uważany przez biskupa za świętego. Biskup następnego dnia po jego śmierci odprawił za niego mszę świętą, a w przemówieniu zaznaczył, że zawsze czuł się niegodnym towarzystwa tego świętego kapłana²⁵. Jego następcą był w latach 1612–1616 ks. Kasper Sawicki (ok. 1552–1620), także kapłan pobożny i uczony, który przygotował biskupa na śmierć. Ks. Sawicki miał poprzez to bardzo duży wpływ na biskupa. Oprócz tych wspomnianych spowiedników biskup Tylicki obdarzał podobną przyjaźnią wybitnych jezuitów: ks. Piotra Skargę, ks. Piotra Fabriciusa (Kowalskiego) (ok. 1552–1622) i ks. Ferdynanda Szembeka (1575–1644)²⁶. Wszystko to nie oznacza, że biskup był całkowicie pod wpływem tych zakonników i pozbawiony swego zdania. W sporze jezuitów z Uniwersytetem Krakowskim, gdy ci chcieli podnieść szkołę poznańską do rangi uniwersytetu, Tylicki stanął zdecydowanie po stronie krakowskiej uczelni i jej praw. Dnia 18 lutego 1612 roku zaprosił do siebie na śniadanie prowincjała jezuitów ks. Piotra Fabriciusa i prepozyta domu profesów przy kościele pw. św. Barbary w latach 1611–1613 ks. Stanisława Adriana Krzywokulskiego (ok. 1562–1633) wyrzucał im, że chcą poznańskiej uczelni tylko z powodów ambicjonalnych. Spór ten z uniwersytetem wyniesiony został przez ks. Fabriciusa na ambonę, za co biskup zdecydowanie zgał postępek prowincjała²⁷. Podobnie zachował się biskup w konflikcie jezuitów lubelskich ze szpitalem św. Sebastiana i Rocha, kiedy nakazał przełożonemu lubelskiego kolegium ks. Jerzemu Grotowi (1609–1610) wypłacić szpitalowi 70 złotych polskich kary²⁸.

Kolejnym zakonem, który miał szczególne kontakty z biskupem krakowskim Piotrem Tylickim, byli bonifratrzy. Gdy w roku 1608 król Zygmunt III Waza zachorował na „febrę”, z powodu której nie mógł chodzić, jego szwagier arcyksiążę Styrii, Karyntii i Krainy, późniejszy cesarz rzymsko-niemiecki, Ferdynand II przysłał mu w kwietniu tegoż roku swego nadwornego lekarza bonifratra brata Gabriela (Kamil hr. Ferrary – 1543–1627), który stosując odpowiednie środki w ciągu siedmiu miesięcy wyleczył króla²⁹. Biskup zainteresował się wówczas jeszcze nie znanym w Polsce nowym zakonem. Napisał list do generała zakonu Gabriela Longusa, aby przysłał swoich braci do Polski. Wkrótce potem przybył do Krakowa wikariusz generalny zakonu Franciszek Barbavara, aby na miejscu rozegnać sprawę nowej fundacji. Gdy Walerian Montelupi (Tamburini) (1548–1613) i Jerzy Brodowski w dniu 31 grudnia 1609 roku ofiarowali zakonowi dom narożny

krakowskiego biskupa [...] y nabożnym ku niey przygotowaniu iego. List do Iaśnie Oświeconego [...] X. Wawrzyńca Gębickiego [...] arcybiskupa gnieźnieńskiego [...] Pisany od [...] wrychle po śmierci nieboszczkowskiej, Kraków 1617, w Drukarni Andrzeja Piotrkowczyka, s. 25–26.

²⁵ J. Wielewicki SI, *Dziennik spraw domu zakonnego [...]*, t. 3..., s. 58–59.

²⁶ T e n ż e, *Dziennik spraw domu zakonnego [...]*, t. 2..., s. 280; T e n ż e, *Dziennik spraw domu zakonnego [...]*, t. 3..., s. 178–179.

²⁷ T e n ż e, *Dziennik spraw domu zakonnego [...]*, t. 3..., s. 59–60, 170–172.

²⁸ T e n ż e, *Dziennik spraw domu zakonnego [...]*, t. 2..., s. 145, 156; T e n ż e, *Dziennik spraw domu zakonnego [...]*, t. 3..., s. 59, 170–172; Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 38, s. 293–294v.

²⁹ H. Gaertner, *Brat Gabriel (Kamil hrabia Ferrary). Założyciel szpitali-konwentów bonifratrów w Austrii, Polsce i Czechach*, Kraków 1994, s. 17–21.

przy ul. św. Jana i św. Marka³⁰, a biskup Tylicki przekazał zakonowi także dom bractwa św. Łazarza przy ul. św. Jana, wikariusz Barbavara podpisał akt tymczasowej fundacji. Również kapituła krakowska postanowiła wówczas wspomagać zakon, tak jak poprzednio wspierała bractwo św. Łazarza³¹. Bonifratrzy zaczęli prowadzić szpital św. Urszuli przy ul. św. Jana w 1610 roku³². Znajdowało się w nim 12 łóżek. Budynek nie był jednak w zbyt dobrym stanie, gdyż w roku następnym przeciekał dach, a woda lała się na chorych. Z tego też powodu należało przeprowadzić remont szpitala. W pomoc szpitalowi włączyła się kapituła katedralna przeznaczając na ten cel kwotę 100 złotych polskich³³. Również do tego dzieła przyłączył się biskup. Polecił on, aby całą sprawą zajął się promotor bonifratrów, którym był kanonik Łukasz Doktorek z Rzeszowa (ok. 1603–1634)³⁴. Oficjalna fundacja szpitala św. Urszuli nastąpiła w dniu 1 września 1615 roku. W roku 1616 rajca miejski Ludwik Kromer († 1621 lub 1622) napisał, że utrzymany jest on „w tak cudnym ochędostwie, że w tym szpitalu szpitala nie najdzie”³⁵. Od tego krakowskiego klasztoru wzięły swój początek wszystkie placówki zakonu braci szpitalnych na ziemiach polskich, których w okresie staropolskim na ziemiach Rzeczypospolitej było 14 domów³⁶.

Gdy wojewoda krakowski Mikołaj Zebrzydowski (1601–1620) pragnął zmienić akt fundacyjny szpitala w Zebrzydowicach z roku 1599, biskup Tylicki odsunął od jego prowadzenia miejscowego plebana Wojciecha Chamca. Biskup wytoczył proboszczowi proces, gdyż nie wypełniał swych obowiązków jako prowizor szpitalny w dochody z tym związane zabierał dla siebie. Wojewoda oddał zarząd szpitala bonifratrom, co zatwierdził biskup Tylicki w dniu 11 marca 1611 roku³⁷.

Widząc realne możliwości i pomoc kapituły dla zakonu bonifratrów i szpitala św. Urszuli³⁸, generał zakonu Gabriel Longus zgodził się na stałe pozostanie zakonników w Krakowie. W ślad za tym biskup Tylicki dnia 1 września 1615 roku

³⁰ D. Quirini-Popławska, *Montelupi (pierwotnie Tamburini) Walerian h. własnego (1548–1613)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 21, red. E. Rostworowskiego, Wrocław 1976, s. 670–671; A. Chmiel, *Domy krakowskie. Ulica św. Jana*, [w:] *Biblioteka Krakowska*, t. 61–62, Kraków 1924, s. 227–228.

³¹ Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps *Acta Actorum*, t. 10: *Acta actorum et causerum Ven. Capituli Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis 1605-1611*, k. 393v-394, 401v, 402, 405v.

³² Wezwanie szpitala i kościoła św. Urszuli – zapewne to na pamiątkę patronki żony wuja Sebastiana – Urszuli, którzy nie mając swoich dzieci adoptowali siostrzeńca Sebastiana Montelupiego – Waleriana Tamburiniego i uczynili go spadkobiercą swojej firmy.

³³ Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps *Acta Actorum*, t. 10, k. 403-403v.

³⁴ H. B a r y c z, *Doctorius Łukasz. kanonik krakowski, doktor teologii*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 5, red. W. Konopczyńskiego, Kraków 1939-1946, s. 278; L. H a j d u k i e w i c z, *Dokumentacja bio-bibliograficzna*, [w:] *Historia nauki polskiej*, t. 6, Wrocław 1974, s. 130–131.

³⁵ L. K r e m e r, *Przedmowa*, [w:] L. Lessius, *Narada której wiary trzymać się mamy [...] Przełożona z łacińskiego na język polski przez Ludwika Kremera rayce krakowskiego*, Cracoviae 1616, sumptibus Burchardi Kuikij, k. (?)_a.

³⁶ H. Ł a Ń - M i r o w s k a, *Bonifratrzy w Polsce (1609-1983)*, Rzym 1984, s. 17, 27–28.

³⁷ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 38, k. 505v-506v; T. K l i m a, *Historia szpitala i klasztoru bonifratrów w Zebrzydowicach. Na 300-letni jubileusz*, Wadowice 1911, s. 19–22.

³⁸ Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps *Acta Actorum*, t. 11, k. 268v, 274, 291.

uroczyście erygował szpital św. Urszuli³⁹. Pamiętał o tych zakonnikach także w swoim testamencie, „odkazał do tego szpitala złotych dziewięć tysięcy”⁴⁰ z połowy położonej w ziemi chełmińskiej wsi Turzno. Zapisem tym miała zarządzać kapituła katedralna. Gdyby zaistniały jakieś wojenne zamieszki, aby nie został on pozostawiony zupełnie bez funduszy, prokurator miał przekazywać szpitalowi po 50 złotych polskich rocznie⁴¹.

Kolejnym zakonem rozwijającym się w czasie rządów biskupa Piotra Tylickiego byli przybyli do Polski w 1605 roku karmelici bosci. Zakon ten był popierany przez Stolicę Apostolską, co stwierdza wyraźnie wspomniana instrukcja kardynała sekretarza Stanu Scipio Caffarelli Borghese dla nuncjusza Simonetty⁴². Miejsce pod klasztor za bramą Mikołajską „przy ogrodzie quondam Bonarowskim”⁴³ nabył dla karmelitów podkanclerzy i biskup przemyski Maciej Pstrokoński (ok. 1553–1609)⁴⁴. Drewniany klasztor i kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, jako wotum za uzdrowienie, wznosił im 1606 roku własnym kosztem mieszczanin krakowski, rodem z Bolonii, Wawrzyniec Justimonti h. własnego († ok. 1610)⁴⁵. Karmelici nie byli jednak zadowoleni z tego miejsca nie tylko z powodu jego usytuowania poza murami, ale przede wszystkim dlatego, że położony był na terenie podmokłym w pobliżu Wisły i Prądnika i poprzez to narażony był na wylewy rzek. Było to przyczyną, że zakonnicy „prętko umierali dla wilgotności wielkiej”⁴⁶. Poza tym karmelitom potrzebne było miejsce na studium teologiczne dla kleryków. Na ten też cel w roku 1610 biskup Tylicki przekazał tym zakonnikom teren za bramą Wiślną zwany Żabikruk i dom za kościołem św. Franciszka, z przeznaczeniem na murowany klasztor wewnątrz murów⁴⁷. Gdy to okazało się nie wystarczająco duże, zakonnicy próbowali zamiany domów i terenów z kapitułą, benedyktynami z Tyńca oraz kasztelanem wiślickim Andrzejem Tę-

³⁹ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 39, k. 200–200v.

⁴⁰ L. K r e m e r, *Przedmowa...*, k. (?)₄.

⁴¹ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 39, k. 279v-280v; Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps *Acta Actorum*, t. 11, k. 331v-332, 421v-422v, 548, 549, 561; Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Officialia*, t. 117: *Acta actorum, causarum, sententiarum coram [...] Paulo Dembski suffr. Cracov. vicario ac officiali generali Cracoviensi 1610-1614*, s. 1383.

⁴² *Instructio a Card. Scipione Borghese Francisco Simonetta data...*, s. 23; *Instrukcja dla Monsi. Simonetta biskupa di Foligno przeznaczonego za nuncjusza do Polski...*, s. 99–100.

⁴³ K. Z e l n e r, *Kronika...*, s. 29.

⁴⁴ H. K o w a l s k a, *Pstrokoński Maciej z Burzenina h. Poraj (ok. 1553–1609), biskup przemyski, podkanclerzy, następnie kanclerz kor., potem biskup wrocławski*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 29, red. E. Rostworowskiego, Kraków 1986, s. 265–271.

⁴⁵ B. J. W a n a t OCD, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, Kraków 1979, s. 103–14; S. Pańków, *Justimonti (Justimonti, Istmont) Wawrzyniec (zm. ok. 1610), Włoch, rodem z Bolonii, nobilitowany w Polsce (h. Półkonic[!])*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 11, red. E. Rostworowskiego, Kraków 1964–1965, s. 348–349; *Album armorum nobilium Regni Poloniae XV-XVIII saec. Herby nobilitacji i indygenatów XV-XVIII w.*, wyd. B. Trelińska, Lublin 2001, s. 219, nr 493.

⁴⁶ P. P r u s z c z, *Stołecznego Miasta Krakowa Kościoły i Kleynoty, Co w nich iest widzenia godnego y zacnego. Do tego przydane iest Opisanie Swietych Bozych W Krakowie leżących, Krolow Polskich, y Biskupow Krakowskich. Teraz nowo zebrane y do druku podane*, Kraków 1647, W Drukarni Franciszka Cezarego, s. 62.

⁴⁷ Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps *Acta Actorum*, t. 10, k. 366, 370v-371, 387, 389.

czyńskim h. Topór († 1613), właścicielem „malowanego dworu”. Przyszedł im wówczas z pomocą wojewoda krakowski Mikołaj Zebrzydowski, który wykupił dla benedyktynów hospicjum w innym, lepszym, domu. Biskup Tylicki przyczynił się także, za wzorem Zebrzydowskiego, do tego, że kapituła odstąpiła im część swoich ogrodów. W dniu 2 kwietnia 1612 roku biskup ostatecznie zatwierdził budowę nowego kościoła i klasztoru w Krakowie pw. świętych Michała i Józefa⁴⁸.

Krakowski klasztor Karmelitów Bosych pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny nie był w stanie pomieścić zakonników i kandydatów do zakonu. Założenie drugiego domu przeznaczzonego dla kleryków stało się wówczas koniecznością. Myślano najpierw o Kazimierzu nad Wisłą, ostatecznie jednak zdecydowano się na Lublin, mając na uwadze pozytywne nastawienie radnych miasta, jak i prepozyta tamtejszego kościoła szpitalnego pw. Ducha Świętego. Biskup Piotr Tylicki pismem z dnia 8 kwietnia 1610 roku przychylił się do prośby o założenie tej nowej lubelskiej fundacji i wyznaczył swych komisarzy w osobach Hieronima Ossolińskiego opata koprzywnickiego († 1626) i kanonika Andrzeja Lipskiego (1603–1617), którzy mieli na miejscu uzyskać zgodę władz miejskich⁴⁹. Po pewnej zwłoce rajcy miejscy w dniu 26 kwietnia 1610 roku po naradzie w rajcy domu Wojciecha Begiela zgodzili się oddać karmelitom bosym kościół i szpital Ducha Świętego przy Bramie Krakowskiej pod warunkiem uznania praw dotychczasowego prepozyta szpitala. Ten akt fundacji lubelskiego klasztoru potwierdził biskup Tylicki w Kielcach w dniu 20 maja 1610 roku a akt ten zatwierdził król Zygmunt III w obozie pod Smoleńskiem w dniu 22 lipca tegoż roku⁵⁰.

Wyrazem pozytywnej oceny karmelitów bosych przez biskupa Tylickiego było wysyłanie do klasztorów karmelitów pokutujących księży, aby u nich odbyli dwutygodniowe rekolekcje. Również krakowska kapituła katedralna spośród tychże zakonników powoływała penitencjarzy katedralnych⁵¹.

Kolejnym zakonem, który był przedmiotem życzliwego zainteresowania biskupa Tylickiego, byli bernardyni. Pierwszy kontakt Tylickiego jako biskupa krakowskiego z zakonnikami stradomskiego klasztoru nastąpił przez to, iż teologiem i spowiednikiem biskupa był uczony bernardyn Andrzej Rochan († 1608). W 1609 roku, gdy kustosz tego klasztoru Szymon z Sokoła zwrócił się do ordynariusza krakowskiego o pomoc w odzyskaniu monstrancji, którą pożyczył pleban lubo-

⁴⁸ B. J. W a n a t OCD, *Zakon karmelitów bosych w Polsce...*, s. 190–191; Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps *Acta Actorum*, t. 10, k. 410, 444, 447v; Tamże, t. 11, k. 38v, 259–259v; Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Officialia*, t. 117, s. 700–710.

⁴⁹ A. L i p s k i, *Ossoliński Hieronim h. Topór (zm. 1626), opat koprzywnicki, sekretarz królewski*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 24, red. E. Rostworowskiego, Kraków 1979, s. 399–400; W. C z a p l i Ń s k i, *Lipski Andrzej h. Grabie (1572–1631), kanclerz w. kor., biskup krakowski*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 17, red. E. Rostworowskiego, Kraków 1972, s. 415–417.

⁵⁰ B. J. W a n a t OCD, *Zakon karmelitów bosych w Polsce...*, s. 150–151, 170–174; Archiwum Państwowe w Krakowie, dyplom perg. 971.

⁵¹ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *AVCap*, t. 27: *Decreta executiva visitationis decanatus Mielecensis ac reliquorum prout infra patebit anno Domini millesimo sexcentesimo octavo auctoritati [...] Petri Tiliczki episcopi Cracoviensis per [...] Petrum Skidziński archidiaconum Zavichostensis et Martinum Kloczinski praepositum Bucensem de speciali commissione et mandato eiusdem [...] episcopi supra memorati*, s. 142; Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps *Acta Actorum*, t. 11, k. 248, 263.

rzycki, a potem nie chciał jej oddać⁵². W tym samym roku biskup Tylicki wystosował list postulacyjny do papieża Pawła V z prośbą o kanonizację piętnasto-wiecznego bernardyna Szymona z Lipnicy⁵³.

W tym także czasie wojewoda krakowski Mikołaj Zebrzydowski zbudował dla bernardynów klasztor i kościół pw. Matki Bożej Anielskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej. Zaprosił więc wojewoda swego przyjaciela biskupa krakowskiego oraz biskupów: łuckiego Pawła Wołuckiego (1607–1616) i sufragana krakowskiego Pawła Dębskiego (1587–1614), aby dokonali konsekracji tej nowej świątyni w dniu 4 października 1609 roku. Biskup Tylicki konsekwował kościół i ołtarz główny, a biskupi: Wołucki ołtarz w pobliżu kruchty kościoła, Dąbski natomiast konsekwował ołtarze boczne⁵⁴. W tym samym dniu bratanek wojewody – syn brata Jana – bernardyn Franciszek odprawił swoją pierwszą mszę świętą⁵⁵. Kiedy po niecałych dwu latach wojewoda przekazał bernardynom tę fundację, którą „wykonterfetował własnym miejsca położeniem, podobną onej Kalwarii, kędy się odkupienie świata odprawowało”, biskup Tylicki urzędowo potwierdził to w dniu 12 marca 1611 roku⁵⁶. Natomiast dnia 15 lipca 1613 roku biskup Tylicki zatwierdził specjalne bractwo zajmujące się w Kalwarii organizacją nabożeństwa dróżkowego zwanego Drogą Współcierpienia Matki Bożej od Grobu Chrystusa do Domku Maryi. Zatwierdził wówczas także „Porządek nabożeństwa naśladowania, albo Drog Błogosławionej Panny Mariey przy kościele Kalwaryjej Zebrzydowskiej”⁵⁷.

Biskup Tylicki wspomagał także klasztor-erem bernardynów w Świętej Katarzynie pod Łysicą. Zapisu tej pomocy dokonał w dniu 8 lipca 1607 roku. Zakonnicy tamtejsi otrzymywali co roku od biskupa zboże, kaszę, masło, ser, a także pewną sumę pieniędzy na zakup mięsa i wina mszalnego⁵⁸.

Następny klasztor bernardynów, z którym związany był biskup Tylicki, to konwent pw. świętej Anny w Przyrowie. Dnia 2 maja 1609 roku ordynariusz krakowski wydał zgodę na fundację starosty olsztyńskiego Joachima Ocieskiego h. Jastrzębiec (1583–1613) i kasztelana krakowskiego księcia Janusza Ostrońskiego (1593–1620), a 10 maja roku następnego erygował kościół w Przyrowie⁵⁹. Biskup

⁵² Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 38, k. 203.

⁵³ *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia: maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita ab [...]*, wyd. A. Theiner COR., t. 3: *A Sixto PP. V. usque ad Innocentium PP. XII.: 1585-1696*, Romae 1863, s. 298.

⁵⁴ Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie, dyplom perg. 44; H. E. Wyczański OFM, *Kalwaria Zebrzydowska. Historia klasztoru bernardynów i kalwaryjskich drózek*, Kalwaria Zebrzydowska 1987, s. 66.

⁵⁵ H. E. Wyczański OFM, *Kalwaria Zebrzydowska...*, s. 37.

⁵⁶ L. Kremer, *Przedmowa...*, k. (?)_{2v}; Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 38, k. 509; Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, rkps 91: *Formulare fori spiritualis et saecularis varias expeditiones in se complectens, inchoatum anno domini 1752, mense novembri*, k. 151v-152.

⁵⁷ Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie, dyplom perg. 51; Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 39, k. 16-17v.

⁵⁸ M. Szczęgłak, *Klasztor ojców bernardynów w Świętej Katarzynie*, [w:] *Kościół katolicki w Małopolsce w średniowieczu i we wczesnym okresie nowożytnym*, red. W. Kowalskiego, J. Muszyńskiej, Kielce-Gdańsk 2001, s. 106.

⁵⁹ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 38, k. 366–367; H. Kowalska, *Ocieski Joachim h. Jastrzębiec (ok. 1562-1613), starosta olsztyński, rotmistrz*

Tylicki wraz z kapitułą dobrze oceniali pracę bernardynów w swojej diecezji. Wyrazem tego było także włączenie się w akcję sprzeciwu wobec wyrażenia zgody na osiedlenie się w Polsce reformatów⁶⁰.

Z benedyktynami tynieckimi biskup Tylicki miał łączność przez swego bliskiego znajomego, brata zarządcy kapitulnych dóbr pabianickich, ks. Stanisława Sułowskiego († 1618), którego benedykcji dokonał w dniu 1 grudnia 1607 roku i uroczysto wprowadził go w urząd tamtejszego opata⁶¹. Był to pierwszy opat komendatoryjny w Tyńcu, którego przez kilka lat wspólnota zakonna nie chciała zaakceptować, wywołując nawet poprzez to niepokój Stolicy Apostolskiej⁶². Opór tynieckich benedyktynów pokonano dopiero podstępem i siłą. Nowy opat zainteresowany był życiem zakonnym, zamieszkał w klasztorze i sprawował władzę także *in foro interno*⁶³. Benedyktynom z klasztoru na Łysej Górze biskup Tylicki z kolei konsekrował w 1614 roku odnowiony przez opata Bogusława Radoszewskiego h. Oksza (1608–1633) marmurowy ołtarz główny w kościele św. Krzyża⁶⁴.

Z kolejnym zakonem z rodziny benedyktyńskiej – z cystersami – łączyła biskupa Tylickiego osoba ks. Stanisława Drohojowskiego, kanonika gnieźnieńskiego⁶⁵, który został 14 września 1607 roku opatem szczyrzyckim (1603–1607). Ordynariusz krakowski w dniu 8 października 1612 roku zatwierdził wybór nowego opata komendatoryjnego w cysterskim klasztorze w Wąchocku – kanonika Stefana Charbickiego (1612–1614)⁶⁶. W Mogile natomiast karność zakonną w tamtejszym opactwie wzmocnił pobożny opat Jan Wężyk (1613–1624). Dokonał on tam także odnowienia kościoła klasztorowego i podwyższenia jego wieży⁶⁷.

Biskupowi Tylickiemu wiele zawdzięczali także paulini. W dniach od 27 do 29 października 1609 roku dokonał on wizytacji klasztoru na Jasnej Górze. Biskup dążący do większej recepcji uchwał soboru trydenckiego w swojej diecezji naka-

wojsk kor., kasztelan sądecki, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 23, red. E. Rostworowskiego, Kraków 1978, s. 513–514; T. Chynczewska-Hennel, *Ostrogski Janusz książę (ok. 1554–1620), wojewoda wołyński, potem kasztelan krakowski*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 24, red. E. Rostworowskiego, Kraków 1979, s. 481–486; W. Czaplinski, *Ossoliniski Jan Zbigniew h. Topór (1555–1623), wojewoda podlaski, potem sandomierski*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 24, red. E. Rostworowskiego, Kraków 1979, s. 428–431.

⁶⁰ Biblioteka im. XX. Czartoryskich, Kraków, rkps 107: *Corpus Naruszevicianum, 1612*, s. 1069 nr 293, 1079 nr 298; Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps *Acta Actorum*, t. 11, k. 82, 189v, 246v; A. H. Błażkiewicz OFM, *Powstanie małopolskiej prowincji reformatów (1587–1639)*, „*Nasza Przeszość*” t. 14: 1961, s. 97.

⁶¹ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 38, k. 39v, 80, 364v.

⁶² *Instructio a Card. Scipione Borghese Francisco Simonetta data...*, s. 22; *Instrukcja dla Monsig. Simonetta biskupa di Foligno przeznaczonego za nuncjusza do Polski...*, s. 98.

⁶³ P. Szczaniecki OSB, *Benedyktyni polscy. Zbiór szkiców i opowiadań*, Tyniec 1989, s. 196–201, 393; Tenże, *Katalog opatów tynieckich*. „*Nasza Przeszość*” t. 49: 1978, s. 155–156.

⁶⁴ M. Derwich, *Benedyktyński klasztor św. Krzyża na Łysej Górze w średniowieczu*, Warszawa 1992, s. 183.

⁶⁵ J. Korytkowski, *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych. Podług źródeł archiwalnych*, t. 1, Gniezno 1883, s. 233.

⁶⁶ M. Borkowska OSB, *Z dziejów opactwa cystersów w Wąchocku*, Kielce 1998, s. 104–105; Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 38, s. 712.

⁶⁷ K. Hoszowski, *Obraz życia i zasług opatów mogińskich*, Kraków 1867, s. 71; J. Korytkowski, *Arcebiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy od roku 1000 aż do końca 1821 czyli do połączenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego z biskupstwem poznańskim. Według źródeł archiwalnych opracował [...]*, t. 3, Poznań 1889, s. 696.

zał, aby w klasztorze był lektor teologii, który będzie prowadził wykłady z Pisma Świętego. Aby więc przygotować odpowiednich wykładowców, polecił przełożonym wysłanie kilku odpowiednio uzdolnionych młodych zakonników do klasztorów innych zakonów, które mają studia na odpowiednim poziomie. Od tego więc czasu stały się zauważalne studia zakonników paulińskich z prowincji polskiej na różnych uczelniach, w tym również i na Uniwersytecie Krakowskim⁶⁸. Biskup wydał także dla Jasnej Góry szereg szczegółowych dyrektyw odnośnie do duszpasterstwa, które może być sprawowane w tym kościele, zabronił im jednak m.in. udzielania chrztu, przypomniał także zakonnikom obowiązki wynikające z zakonnej obserwacji. Na koniec zachęcił biskup wszystkich zakonników, aby byli dla pielgrzymów wzorem pobożności oraz modlili się o pokój dla Kościoła i za papieża⁶⁹.

Kontakt z zakonem dominikańskim z kolei miał biskup Tylicki zapewne przez słynącego z wymowy kaznodzieję katedralnego dominikanina Bartłomieja z Przemyśla (Marcinkowicza) († po 1618). W dniu 4 sierpnia 1613 roku biskup ordynariusz zezwolił na budowę przez Jana Zbigniewa Ossolińskiego (1555–1623) klasztoru i kościoła dla dominikanów w Klimontowie, jego mieście dziedzicznym⁷⁰. Biskup Tylicki wraz z królem Zygmuntem III interesował się także reformą w tym zakonie według uchwał soboru trydenckiego, która przebiegała jednak niestety bez większych rezultatów⁷¹. Sprawa reformy w tym zakonie ciągnęła się już od czasów nuncjatury biskupa Jana Andrzeja Caligario (1578–1581)⁷².

Problemy i poważne kłopoty miał natomiast biskup Tylicki z konwentem kanoników regularnych laterańskich na podkrakowskim Kazimierzu. Prepozyt klasztoru ks. Stanisław Maniecki (1582–1611), znakomity współpracownik biskupa Piotra Myszkowskiego, będąc w podeszłym wieku pozwolił rządzić w klasztorze swojej rodzinie nie tylko ze szkodą dla zgromadzenia, ale także z krzywdą dla włościan. Sytuacja ta zaogniła się po 1603 roku, kiedy prepozyt został sparaliżowany, a kardynał Maciejowski narzucił jako koadiutora *cum futura successione* bez konsultacji ze wspólnotą bożeciołków (jak nazywano w Krakowie, i to wcale nie złośliwie, kanoników laterańskich⁷³) w osobie przeora klasztoru w Kurozwękach ks. Pawła Łyczko (Liconius) (1594–1603), wywołując tym zaniepokojenie Stolicy Apostolskiej co do legalności decyzji kardynała i stawianych mu zarzutów

⁶⁸ H. Czerwień, *Szkola paulińska*, [w:] *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. Pod red. M. Rechowicza, t. 2: *Od odrodzenia do oświecenia*, cz. 2: *Teologia neoscholastyczna i jej rozwój w akademiach i szkołach zakonnych*, Lublin 1975, s. 520; S. Szafrańiec OSPPE, *Konwent paulinów jasnogórskich 1382-1864*, Rzym 1966, s. 30.

⁶⁹ Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps Vis. 64: *Liber visitationum ac revisionum ecclesiarum, capellarum, monasteriorum dioecesis Cracoviensis (1454-1795)*, k. 51–52; Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 38, s. 271.

⁷⁰ Archiwum Kapituły Katedralnej w Sandomierzu, dyplom perg. 207.

⁷¹ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 39, k. 224-224v, 230v-231, 239-239v, 242v-243, 249, 252-252v 257-257v, 259, 263-263v, 269, 270, 274-274v; Tamże, *AVCap*, t. 26, s. 356; Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps *Acta Actorum*, t. 10, k. 297-297v, 442v-443; Tamże, t. 11, k. 263; S. Kiciński, *Życie codzienne dominikanów w Klimontowie u schyłku XVIII i w początkach XIX stulecia*, [w:] *Kościół katolicki w Małopolsce...*, s. 119.

⁷² M. Morawski, *Stan Kościoła i duchowieństwa w Polsce...*, s. 234–235.

⁷³ *Wspomnienia Ambrożego Grabowskiego*, wyd. S. Estreicher, t. 2, [w:] *Biblioteka krakowska*, t. 41, Kraków 1909, s. 19.

przez wspólnotę zakonną⁷⁴. Za czasów biskupa Tylickiego konflikt w klasztorze pomiędzy przeorem a koadiutorem nasilił się, sprawa powędrowała do sądu biskupiego, potem do nuncjusza, a wreszcie do Rzymu. Podczas tego przewodu sądowego ujawniły się różne nieprawidłowości, które zmuszały do wizytacji klasztoru. Przeor Maniecki nie chciał wpuścić biskupa, aby dokonał wizytacji klasztoru. Wobec powstałej sytuacji biskup musiał posłużyć się wojskiem i tak zdobyć klasztor. Za opór stawiany biskupowi Tylicki niektórych bożeciołków skazał na pobyt w więzieniu na zamku w Siewierzu, innych natomiast poprzemienił do różnych klasztorów kanonickich. Mianował także w październiku 1608 roku na administratora klasztoru dotychczasowego prepozyta kłobuckiego ks. Tomasza Zdunka z Krzepic (1603–1635). W tej sytuacji biskup Tylicki odniósł się do Stolicy Apostolskiej, wysyłając w lecie 1610 roku do Rzymu mansjonarza katedralnego ks. Jana Pruszkę. Wyrok w tej sprawie w Rocie Rzymskiej wydali w dniu 26 maja 1611 roku dwaj kardynałowie: Wawrzyniec Blanchetto (1593–1612) i Jan Garcia Millino (1605–1629)⁷⁵. W sentencji wyroku stwierdzono, że biskup krakowski miał prawo wizytowania tego klasztoru, gdyż konwent ten nie miał przywileju egzempcji, tym bardziej jeżeli stwierdzono tam różne błędy z powodu bogactwa i uchybienia w służbie Bożej. Zatarg ten rozstrzygnięty został na korzyść krakowskiego biskupa. Klasztor z tego powodu miał pokryć wszystkie koszty sprawy i pod karą zastrzeżoną Stolicy Apostolskiej poddać się wszystkim zarządzeniom wizytacyjnym biskupa⁷⁶.

Biskup Tylicki wysłał więc w dniu 17 października 1611 roku swego wizytatora do klasztoru bożeciołków. Przedstawicielem jego był znany z łagodności i pobożności archidiakon krakowski ks. Hieronim Ręczajski (1603–1613)⁷⁷. Odczytał on w kapitułarzu klasztornym dekret papieża Pawła V, po czym zażądał ksiąg rachunkowych i kluczy od kościoła. Po tej wizytacji ks. Maniecki ustąpił ze stanowiska „z powodu starości i choroby”, a na jego miejsce wybrano ks. Łukasza Jaksionkowskiego (1608–1612). Problem do reszty rozwiązała śmierć ks. Manieckiego w dniu 2 grudnia tegoż roku i wybór nowego przeora, ks. Marcina Kłoczyńskiego (1612–1644), który miał miejsce w dniu 23 lutego następnego roku. Przeor ten okazał się po tym okresie rozprężenia rzeczywistym reformatorem bożeciołków⁷⁸.

⁷⁴ Biblioteka Jagiellońska, rkps 3742: S. Ranothowicz CRL, *Casimiriae civitatis urbi Cracoviensi confromatae, Origo in eaque ecclesiarum erectiones, et religiosorum fundationes* [...], k. 28–29; *Instructio a Card. Scipione Borghese Francisco Simonetta data...*, s. 21–22; *Instrukcja dla Monsig. Simonetta biskupa di Foligno przeznaczona za nuncjusza do Polski...*, s. 98; K. Łatak CRL, *Kanonicy regularni laterańscy na Kazimierzu w Krakowie do końca XVI wieku*, EtK 1999, s. 186–188; T. n. z. e., *Kongregacja krakowska kanoników regularnych laterańskich na przestrzeni dziejów*, Kraków 2002, s. 211–222.

⁷⁵ *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi...*, s. 5, 10.

⁷⁶ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 38, k. 92v–93v, 105v–106, 291–291v, 390v, 605v–608v; Tamże, rkps *Acta Officialia*, t. 117, s. 412–421; Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps *Acta Actorum*, t. 11, k. 53v–54; C. Bukowska-Gorgoni, *Causae Poloniae coram Sacra Romana Rota XV – XVII saec. Explantatio processuum et regesta documentorum*, Romae 1995, s. 206, nr 101.

⁷⁷ H. Kowalska, *Ręczajski Hieronim h. Rogala*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 31, red. E. Rostworowskiego, Wrocław 1988–1989, s. 239–240.

⁷⁸ Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps *Libri Archivi*, t. 9, k. 183–184, 206–207v; Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 38, s. 614–614v; K. Łatak CRL, *Kanonicy regularni laterańscy na Kazimierzu...*, s. 188.

Podobną sprawę miał biskup Tylicki z witowskimi norbertanami pracującymi przy kościele norbertanek w Busku⁷⁹. Tragiczny stan obserwacji w tym zakonie potwierdził w 1617 roku wizytator zakonny norbertanin z praskiego klasztoru na Strahově Kasper Questenberg (1571–1640) stwierdzając „Polonia nostra misera est et squalida”⁸⁰. Wizytujący buski klasztor sióstr w roku 1609 wizytatorzy biskupi zwrócili uwagę tamtejszemu proboszczowi, aby posiadał odpowiednią liczbę kapłanów do posługi przy kościele, a „spowiednik panieński od inszych ciężarów et cura animarum, która zostaje przy braci wolny będzie”⁸¹.

Z krakowskimi franciszkanami konwentualnymi biskup Tylicki miał zatarg zaraz na początku swych rządów w Krakowie. Wystarał się bowiem w 1609 roku o odnowienie przez Stolicę Apostolską dekretu papieża Klemensa VIII (1592–1605) dla jego poprzednika kardynała Jerzego Radziwiłła (1591–1600) uwalniającego klasztor klarysek u św. Andrzeja i w Starym Sączu od zależności od generala i prowincjała franciszkanów, a ustanawiającego podległość tych dwóch klasztorów klarysek wobec biskupa krakowskiego⁸².

W roku 1610 papież Paweł V powierzył biskupowi Tylickiemu władzę nad wszystkimi sprawami zakonu kanoników Ducha Świętego w Polsce⁸³. W dniu 16 maja 1614 roku biskup Tylicki w towarzystwie burmistrza i rajców miejskich wizytował prowadzony przez duchaków szpital pw. Ducha Świętego. Zadaniem jego było m.in. opiekować się i wychować podrzycone dzieci aż do osiągnięcia przez nich życiowej samodzielności. Duchacy bali się tej wizytacji, aby słyszący ze swojej zasadniczości biskup nie poznał ich dotychczasowych przywilejów, dlatego w obawie przed tym zabiegali o względy w Rzymie. Biskup położył szczególny nacisk nakazując, aby w szpitalu była obecna pobożna i roztropna wychowawczyni. Zakazał wysyłania starszych dzieci do żebrania pod kościołami. Pozwolił jedynie, aby według dawnego zwyczaju dzieci razem z prefektem w każdy piątek obeszyły miasto i zbierały dobrowolne datki na utrzymanie tej placówki. Szczególną uwagę przywiązywał biskup do zachowania higieny w szpitalu – dał w tym celu bardzo szczegółowe wskazania. Aby umożliwić chorym nie wychodzącym do kościoła udział we Mszy św., nakazał w kaplicy odprawiać msze święte w niedzielę i święto⁸⁴. Biskup Tylicki, w nawiązaniu do „Listu pasterskiego” z roku 1601 swego poprzednika, okazywał temu szpitalowi szczególne względy. Na każde święto posyłał przez swego kapelana ks. Jana Kaniewskiego (Kaniewskiego) żywność i pieniądze. Przychodził także sam i dawał każdemu dziecku

⁷⁹ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *AVCap*, t. 27, s. 141; Tamże, rkps *Acta Episcopalia*, t. 39, k. 68v.

⁸⁰ J. K ł o c z o w s k i, *Zakony męskie w Polsce w XVI–XVIII wieku*, [w:] *Kościół w Polsce*, pod red. J. Kłoczowskiego, t. 2: *Wiek XVI–XVIII*, Kraków 1969, s. 529.

⁸¹ Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps *Vis*, 64, k. 48.

⁸² Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 38, k. 237v–239; Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps *Libri Archivi*, t. 9, k. 145–146v; P. G ą s i o r o w s k a, *Życie codzienne w klasztorze klarysek krakowskich od XIII do końca XVIII wieku*, Kraków 2003, s. 40–41.

⁸³ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 38, k. 292–293.

⁸⁴ K. A n t o s i e w i c z, *Opieka nad dziećmi w zakonie Świętego Ducha w Krakowie (1220–1788)*, [w:] *Z badań nad dziejami zakonów i stosunków wyznaniowych na ziemiach polskich*, red. E. Wiśniewskiego, Lublin 1984, s. 64.

pieniądze⁸⁵. W testamencie zapisał dla dzieci z tego szpitala 600 złotych polskich, które wykonawca jego testamentu przekazał na ręce duchaków na Wielkanoc 1617 roku⁸⁶.

Nie znamy innych wizytacji klasztorów męskich w diecezji przez biskupa Tylickiego. Sądzić wypada, że musiały się one odbyć przynajmniej jeszcze w niektórych, zwłaszcza bardziej znaczących, konwentach. Biskup cieszył się, gdy powstawały w diecezji nowe placówki zakonne. Widział wszakże popełniane błędy nawet przez faworyzowane przez niego zakony. Dlatego m.in. na synodzie diecezjalnym w 1612 roku wydał zarządzenie przeciw zakonnikom przyjmującym komendy czy probostwa bez jego pozwolenia⁸⁷.

W diecezji krakowskiej w czasach biskupstwa Piotra Tylickiego było – jak to już wspomniano – 9 żeńskich zakonów i zgromadzeń zakonnych. Zachowały się materiały źródłowe dotyczące kontaktów z biskupem Tylickim tylko z kilkoma żeńskimi wspólnotami zakonnymi.

W roku 1607 biskup krakowski wysłał kanonika profesora Mikołaja Dobrocieskiego (1594–1608)⁸⁸, aby w jego imieniu przeprowadził wizytację klasztoru klarysek w Starym Sączu, gdzie ksienią była Ewa Gostwicka (1605–1610). Wizytator wydał szereg przepisów reformujących życie klasztorne sądeckich klarysek⁸⁹. Po dwu latach – w roku 1609 – biskup ponowił wizytację tego klasztoru. Tym razem w jego imieniu występował archidiaconi: krakowski ks. Hieronim Ręczajski i zawichojski ks. Piotr Skidziński (1604–1612)⁹⁰. Wizytatorzy znaleźli jednak wiele uchybień od reguły. Nie wiadomo, czy to ksieni była niedbałą o moralny poziom sióstr, czy też nie potrafiła sobie poradzić z hardymi zakonnicami. Wydali więc wiele surowych rozporządzeń włącznie z karą klątwy zarezerwowanej biskupowi za nieposłuszeństwo.

⁸⁵ S. Nasiorowski, „List pasterski” kard. Bernarda Maciejewskiego, Lublin 1992, s. 244–245; Archiwum Państwowe w Krakowie, rkps 3404: *Regestrum hospitalis s. Spiritus per [...] Andream Barszcz et Ioannem Czirucz consules Crac. et provisores*, s. 35, 42; Tamże, rkps 3405: *Regestrum hospitalis s. Spiritus [...] per [...] Andream Barszcz et Stanislaum Rapp provisores [...] conscriptum*, s. 45, 47, 85, 118, 134; Tamże, rkps 3406: *Regestrum hospitalis s. Spiritus anno Domini 1609*, s. 58, 115; Tamże, rkps 3407: *Regestrum hospitalis s. Spiritus anno Domini 1610*, s. 53, 55, 57; Tamże, rkps 3408: *Regestrum hospitalis s. Spiritus anno Domini 1611*, s. 49, 51, 58, 65.

⁸⁶ Archiwum Państwowe w Krakowie, rkps 3411: *Regestrum hospitalis s. Spiritus anno Domini 1617 per [...] Franciscum Delpace et Stanislaum Conrad, consules Crac., provisores [...] conscriptum*, s. 57–58, 87.

⁸⁷ *Constitutiones Synodi Dioecesanæ Cracoviensis Cracoviæ in Ecclesia Collegiata Sanctorum Omnium Anno Domini M.DC.XII. die 3 mensis Maii, celebratæ. Praesidente [...] D. Petro Tylicki [...]*. Cracoviæ 1612, in *Officina Andr. Petricovii*, s. 24.

⁸⁸ H. Barycz, *Dobrocieski Mikołaj h. Prus*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 5, red. W. Konopczyńskiego, Kraków 1939–1946, s. 242–243.

⁸⁹ O zasługach ks. M. Dobrocieskiego wobec klasztoru klarysek w Starym Sączu pisał S. Grochowski, *Na zalosny pogrzeb godney pamięci X. Mikolaia Dobrocieckiego Krakowskiego i Sędmirskiego Kanonika etc. Eccl. 22. Płacz nad umarłym, albowiem zgasto światło iego*, [w:] *Tenże, Niebieskie na ziemi zabawy albo bogomyślne rymy wzięte z ksiąg [...] Thomasza de Kempis o naśladowaniu Pana Jezusowym [...]*, Kraków 1611, s. 244: „Panny Klasztorne w Sączu wszystkie załuycie go: | Pozbyłyście klasztoru budownika swego. | Który on zapocząwszy murem z gruntu wywiodł | A do skutku swojego barzo prędko przywiodł. | Już z tak wielkim przestrzენტwem stanął dla was nowy | Jaki niewiem by w Polcze był drugi takowy”.

⁹⁰ B. S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 4, Kraków 2002, s. 60.

Po trzech latach – w roku 1612 – biskup Tylicki ponownie przysłał archidiacona Ręczajskiego, który i tym razem nie znalazł odpowiedniej poprawy zachowania zakonnej obserwacji. Wyzначzył także kary za poszczególne przewinienia, ale upomniał także księżkę Zofię Boczkowską (1610–1621), aby bardziej pilnowała wykonania poleceń wizytacyjnych.

Gdy i ta wizytacja niewiele pomogła, biskup Tylicki wysłał do klasztoru sądeckiego w następnym roku – 1613 – surowego kanonika ks. Jana Foksa. Wydał on swoje zarządzenia upominając „co wszystko dla miłości Pana Jezusa ciężko wam być nie ma”. W następnym roku biskup znowu posłał na wizytację ks. Foksa. Ten znowu wydał pewne polecenia, które polecił zgromadzeniu czytać co tydzień i zagroził, że niespełnienie pokuty wizytacyjnej spowoduje, że na następnej wizytacji będzie ona wymierzona podwójnie. Najwidoczniej do biskupa nie dochodziły już złe wieści z tego klasztoru, gdyż następna wizytacja odbyła się dopiero w roku 1616, kiedy znowu do klasztoru tego przysłał ks. Foksa⁹¹. Przyczyny niskiego stanu zakonnej obserwacji w klasztorze sądeckim można dopatrywać się w zgorzeniu, jakie siostronom dawał ich kapelan ks. Maciej Bonifacy Stogniew⁹², pleban sielecki. Biskup nakładał na niego rozmaite kary ze suspensą i karcerem, dopiero jednak zmuszenie go do opuszczenia klasztoru i miasta doprowadziło zgorzone zakonnice do pewnego powrotu do właściwej normy życia zakonnego⁹³.

W roku 1608 biskup Tylicki udał się osobiście do Staniątek na benedykcję nowej ksieni tamtejszych benedyktynek, Anny Jurkowskiej (1608–1619)⁹⁴. Po zapoznaniu się na miejscu ze stanem klasztoru w dniu 23 stycznia następnego roku wysłał do Staniątek trzech wizytatorów kanoników: Jakuba Ostrowskiego (1606–1637), Kaspra Niewiarowskiego i Foksa⁹⁵. Biskupowi chodziło zapewne, aby kanonicy Foks i Ostrowski obeznani w sprawach gospodarczych doprowadzili do porządku zaniedbane w czasie przebudowy klasztoru sprawy materialne. Ksiądz Niewiarowski miał z kolei zbadać stan zakonnej obserwacji. Na zakończenie wszyscy trzej ułożyli przepisy powizytacyjne dotyczące budowy klasztoru, służby Bożej, klauzury i życia zakonnego. Za zaniedbania sióstr w punktualnym wstawianiu lub nawet odpowiednim zachowaniu wizytatorzy nakazali wymierzać winnym tego typu zaniedbań zakonnicom karę chłosty albo nawet karceru⁹⁶.

Po trzech latach, w roku 1612, w dniu 21 lipca, biskup krakowski wysłał do staniąteckich benedyktynek archidiacona Ręczajskiego na drugą wizytację klasztoru za czasów rządów ksieni Jurkowskiej. Wizytator od razu na wstępie akt wizytacyjnych zaznaczył, iż w życiu zakonnym naczelnie miejsce zajmować ma mo-

⁹¹ Archiwum Klasztoru Klarysek w Starym Sączu, rkps *Reformacje [...] wizytatorów 1599–1659*, s. 39, 42, 45–51, 53–58, 61–68.

⁹² *Księgi egzaminów do święceń w diecezji krakowskiej z lat 1572–1604*, wyd. Z. Pietrzyk, Kraków 1991, s. 326, nr 3690.

⁹³ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Episcopalia*, t. 38, k. 184, 211, 217, 230, 364.

⁹⁴ *Ksienie klasztoru staniąteckiego*, opr. J. Marecki OFMCap., „Krakowski Rocznik Archiwalny” t. 6:2000, s. 105.

⁹⁵ H. K o w a l s k a, *Ostrowski Jakub h. Nałęcz (zm. 1638), kanonik krakowski, pisarz polemiczny i kaznodzieja*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 24, red. E. Rostworowskiego, Kraków 1979, s. 551–552.

⁹⁶ Archiwum Klasztoru Benedyktynek w Staniątkach, rkps 233: *Reformationes generales monialium S[an]cti Benedicti in Conventu Staniatecen[is]* [...], s. 69–78.

dlitwa. Po tym w ośmiu punktach zwrócił uwagę na pewne niedociągnięcia w zachowaniu reguły zakonnej, m.in. zaznaczanie swego społecznego pochodzenia przez używanie tytulatury po rodzicach⁹⁷. Pod koniec lutego 1614 roku biskup Tylicki wybrał się kolejny raz do Staniątek, aby przyjąć profesję zakonną dwunastu sióstr, wśród których później wybijała się świętością życia Zofia Taranowska, siostra kanonika krakowskiego Mikołaja (1598–1621) oraz Zofia Secygniowska⁹⁸.

W pierwszym roku swego biskupstwa – w roku 1607 – Tylicki zarządził wizytację klasztoru brygidek w Lublinie, gdzie ksienią była panna Agnieszka Jastkowska (1589–1630). Wizytacji dokonał w imieniu biskupa udający się do Lublina na Trybunał Koronny kanonik Dobrociecki. Zarządzenia powizytacyjne zawarte zostały w 4 rozdziałach: „O kościele”, „O klasztorze”, „O dobrach klasztornych” i „O pannach zakonnych”. Biskup zalecił siostronom gorliwe przestrzeganie reguły świętego Augustyna i świętej Brygidy. W odniesieniu do liczby zakonnice, pomimo iż reguła mówi o 60, stwierdził nawiązując do uchwał *Tridentinum*, że ze względu na możliwości utrzymania, wystarczy ich obecna ilość (było ich wówczas 37). Biskup zdecydowanie wezwał ksienię i całe zgromadzenie do przestrzegania trydenckich przepisów o klauzurze, w przeciwnym razie zagroził klątwą⁹⁹.

Kolejna wizytacja w tymże klasztorze miała miejsce w 1613 roku. Z polecenia biskupa krakowskiego Tylickiego lubelski klasztor brygidek wizytował wówczas świątobliwy kanonik skalbmierski ks. Sebastian Orzeszek. Wizytacja ta dotyczyła tylko spraw wewnętrznych, a zwłaszcza zachowania reguły i klauzury. Zapowiedział także wizytator wizytację zewnętrzną, szczególnie zaś, aby ksieni „gotowała się na uczynienie rachunku z dochodów klasztornych”¹⁰⁰. Wyniki tychże wizytacji lubelskich brygidek wskazują jednoznacznie, że konwent ten dość mocno opierał się realizacji postanowień trydenckich przypominanych i nakazywanych przez biskupa oraz jego zastępców wizytujących to zgromadzenie. Pomimo innej wizji reformy życia zakonnego jaką posiadała ksieni Jastkowska wizytacje biskupie odniosły w końcu pozytywny rezultat, wynikiem tego był powrót brygidek lubelskich do dawnej brygitańskiej pobożności i karności. Stało się to przyczyną wzrostu ilości nowych powołań w wieku XVII¹⁰¹.

W maju 1608 roku przeprowadzono wizytację klasztoru norbertanek w Imbramowicach. Wizytatorami biskupimi byli księża: Jan Foks, kanonik krakowski i Jakub Janidło pleban gołaczewski (1603–1619). Zalecenia powizytacyjne z czerwca 1608 roku zawarte zostały w 4 rozdziałach: „O kościele i o kapłanach”, „O klasztorze”, „O dobrach klasztornych” i „O mniszkach”. Wizytatorzy zalecili

⁹⁷ Tamże, s. 79–82; B. K r a s n o w o l s k i, *Historia klasztoru benedyktynek w Staniątkach*. Kraków 1999. s. 100.

⁹⁸ Archiwum Klasztoru Benedyktynki w Staniątkach, rkps 361: „*Registr Sióstr Zakonu Św. Ojca Benedykta Klasztoru staniąteckiego, w który się wpisuje każdej Siostry czas przyjęcia jej do Zakonu, czas profesji i czas zejścia z tego świata*”, s. 15.

⁹⁹ Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps Vis. 64, k. 39–41v; M. B o r k o w s k a OSB, *Miscellanea brygitańskie: dwie fazy reformy potrydenckiej klasztoru lubelskiego*, „*Nasza Przeszłość*” t. 89:1998, s. 132–143; Taż, *Panny siostry w świecie sarmackim*, Warszawa 2002, s. 304–305.

¹⁰⁰ Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps Vis. 64, k. 62–63.

¹⁰¹ M. B o r k o w s k a OSB, *Między tradycją a powrotem do źródeł. Szesnastowieczne modele odnowy życia zakonnego w Polsce*, [w:] *Fermentum massae mundi. Jackowi Woźniakowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. N. Cieślińskiej, P. Rudzińskiego, Warszawa 1990, s. 263.

jak najszybsze postaranie się o konstytucje zakonu premonstraterńskiego, „które mają czytać zawsze przy Regule, po jednym albo dwu rozdziałów”¹⁰². Zalecono także zakonnicom skrupulatne przestrzeganie zakonnej klauzury¹⁰³.

Wizytacji klasztoru norbertanek w Busku dokonali pod koniec maja 1609 roku trzech księży wizytatorów: Hieronim Ręczajski archidiakon krakowski, Piotr Skidziński archidiakon zawichojski i Andrzej Zagórny († 1634) stały audytor biskupa i kanonik warmiński. W dekrete reformacyjnym zwrócono uwagę na sprawy materialne, ale nacisk położony został przede wszystkim na sprawy klauzury i zachowania reguły, za co odpowiadała ksieni. Dlatego została upomniana „przed posłuszeństwem i miłością, która powinna oblubieńcowi swemu”. Przypomniano także dawne wizytacje i zalecenia wówczas wydane, które nakazano także czytać co piątek na kapitule domowej¹⁰⁴.

Kolejna wizytacja buskiego klasztoru miała miejsce w dniu 12 września 1613 roku. Biskup rozkazał ksieni, aby kapitule domowe odbywały się co tydzień. Na tych zaś „kapitułach Reguła porządkiem, a po Regule Reformatie niech będą czytane a po tym powtarzane”, jest to bowiem niezbędne do wiernego przestrzegania nakazów życia zakonnego. Przypomniał także biskup o konieczności zachowania milczenia i klauzury. Przede wszystkim zwrócił uwagę na zachowanie wewnętrznego pokoju w klasztorze¹⁰⁵. Kolejną wizytację w Busku na polecenie biskupa przeprowadzili w dniu 10 lipca 1615 roku księża: kanonik krakowski Jan Foks i proboszcz z kazimierskiego kościoła pw. Bożego Ciała Marcin Kłoczyński. Przypomniano przede wszystkim, aby tak zakonnice, jak i zakonnicy zachowywali regułę i wydane do tej pory na poprzednich wizytacjach dekry reformacyjne. Nic więcej zasadniczo o niej nie można powiedzieć, gdyż nie zachował się cały tekst zaleceń powizytacyjnych.

Szczególną opieką otaczał biskup Tylicki klasztor bernardynek pw. św. Agnieszki na Stradomiu. Konwent ten był bardzo biedny, dlatego też kiedy magistrat krakowski w 1610 roku postawił biskupowi pytanie, na co ma przekazać 2 tysiące złotych polskich pochodzących z kar za uprawianie nierządu w mieście, ten wskazał ten właśnie klasztor jako najbardziej potrzebujący wsparcia¹⁰⁶. W kwietniu 1612 roku klasztor ten stał się miejscem sensacyjnej afery obyczajowej, która odbiła się głośnym echem w całej Rzeczypospolitej. Podkomorzyc sędzi Aleksander Koniecpolski (ok. 1585 – ok. 1630) wdarł się siłą do klasztoru i z klauzury uprowadził znajdującą się tam jego żonę oraz jej siostrę: Zofię i Dorotę Dębińskie¹⁰⁷. Biskup Tylicki w odpowiedzi na ten gwałt w czasie synodu diecezjalnego w dniu 3 maja 1612 roku, w krakowskiej kolegiacie pw. Wszystkich Świętych, w obecności kapłanów z całej diecezji uroczyście wyklął Koniecpolskiego. Towarzyszyło temu wydarzeniu bicie w dzwony, zgaszanie i rzucenie na

¹⁰² Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps Vis. 64, k. 45.

¹⁰³ Tamże, k. 43-46v.

¹⁰⁴ Tamże, k. 47-48v.

¹⁰⁵ Tamże, k. 63-64.

¹⁰⁶ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *Acta Officialia*, t. 116: *Acta actorum, causarum, sententiarum coram R. D. Paulo Dembski sufr. Cracov. vicario ac officiali generali Cracoviensis 1609-1610*, s. 986.

¹⁰⁷ Tamże, rkps *Acta Episcopalia*, t. 38, k. 659-661v; Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps *Acta actorum*, t. 11, k. 26v-27; M. N. Dobrowolski, *Kościół i klasztor Świętej Agnieszki w Krakowie*, [w:] *Biblioteka krakowska*, t. 34, Kraków 1906, s. 11-16.

ziemię świecy, gest ten powtórzony został przez wszystkich obecnych w kościele dwunastu prałatów i kanoników. Podobny gest nakazał biskup wykonać we wszystkich kościołach diecezji. Wydarzenie to stało się przyczyną wydania w 1616 roku konstytucji sejmowej o bezpieczeństwie klasztorów żeńskich¹⁰⁸.

W roku 1610, w dniach od 25 lutego do 9 marca, biskup Tylicki wizytował klasztor panien norbertanek na podkrakowskim Zwierzyńcu. Ksienią była tam wówczas od roku 1591 energiczna Dorota Kątska (1558-1643). Prowadzono wówczas odnowę i rozbudowę klasztoru i kościoła pw. Świętego Jana Chrzciciela i Świętego Augustyna. Dekret reformacyjny składa się z 5 rozdziałów: „O kościele”, „O klasztorze”, „O dobrach klasztornych”, „O mniszkach” i „O Zakonnikach”. Zapewne z powodu remontów i sporej ilości sióstr (było ich bowiem wówczas 37), jak i uchwał soborowych, biskup zarządził, aby ksieni przyjmowała do klasztoru nowe kandydatki tylko w porozumieniu z nim. Biskup zalecił czytanie tego dekretu reformacyjnego, jak też i wydanych przez jego poprzedników. Tylicki chwalił wspomnianą ksienię, że „się umie o dobra klasztorne ujmować”, procesując się o nie nawet z kapitułą krakowską¹⁰⁹. Biskup ten miał poweidzieć o Kątskiej parafrazując słowa Księgi Syracha „sicut slo oriens in altissimis Dei, sic mulier prudens in ornamentum domus suae” [jako słońce wschodzące na wysokości Bożej, tak niewiasyta roztropna ku ozdobie domu jej] (Vulgata, Syr 26, 21)¹¹⁰. Ksieni Kątska zdecydowanie realizowała odnowę wewnętrzną konwentu poprzez zdecydowany powrót do dawnych tradycji i norm zakonnej karność¹¹¹.

Wizytację krakowskiego klasztoru klarysek pw. św. Andrzeja, gdzie ksienią była Anna Rokowska (1605–1622), biskup Tylicki przeprowadził w 1610 roku. Towarzyszyli wówczas biskupowi: archidiacon krakowski ks. Hieronim Ręczajski i kanonik warmiński ks. Andrzej Zagórny. Dekret reformacyjny po przeprowadzonej wizytacji składał się z 4 rozdziałów: „O kościele”, „O klasztorze”, „O dobrach klasztornych” i „O pannach zakonnych”. Biskup w tym dokumencie przede wszystkim odwoływał się do wizytacji swych poprzedników, kardynałów: Radziwiłła i Maciejewskiego oraz do wizytacji, którą przeprowadził w jego imieniu, nie żyjący już, ks. Mikołaj Dobrociecki. Biskup zwrócił szczególną uwagę na śpiew w kościele, aby „nie kwapiąc się odprawowane było, a wedle dawnego chwalebego zwyczaiu”. Nakazał także zdecydowanie: „żadna z panien prosić i żebrać nie ma”¹¹².

¹⁰⁸ W roku 1623 nuncjusz apostolski w Polsce biskup Jan Chrzciciel Lancellotti prosił Stolicę Apostolską o uwolnienie Konięcpolskiego od klątwy rzuconej na niego przez biskupa Tylickiego – *Acta Nuntiaturae Polonae*, t. 22: *Ioannes Baptista Lancellotti (1622–1627)*, vol. 1, wyd. T. Fitych, Cracoviae 2001, s. 160–162; Z. L i b i s z o w s k a, *Konięcpolski Aleksander h. Pobóg*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 13, red. E. Rostworowskiego, Wrocław 1967–1968, s. 512–513.

¹⁰⁹ Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps Vis. 64, k. 52-55; K. K r a m a r s k a - A n y s z e k, *Dzieje klasztoru pp. norbertanek w Krakowie na Zwierzyńcu do roku 1840*. „Nasza Przyszłość” t. 47:1977, s. 53, 61; A. D y g a t, *Kątska (Kącka, Kontska) Dorota h. Brochwicz*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 12, red. E. Rostworowskiego. Wrocław 1966–1967, s. 308–309.

¹¹⁰ Archiwum Sióstr Norbretanek na Zwirzyńcu w Krakowie, rkps 65: *Historia klasztoru PP. Norbertanek na Zwierzyńcu*, k. [8w.].

¹¹¹ M. B o r k o w s k a OSB, *Między tradycją a powrotem do źródeł...*, s. 264.

¹¹² Archiwum Kapituły Katedralnej Krakowskiej, rkps Vis. 64, k. 55-57v.

Kolejną wizytację klasztoru krakowskiego klarysek biskup Tylicki przeprowadził w dniu 20 lutego 1613 roku. Dekret reformacyjny był już zdecydowanie krótszy aniżeli poprzedni. Zawarte w nim zostały tylko zarządzenia odnoszące się do karności zakonnej, które „pod obowiązkiem posłuszeństwa świętego skutecznie wykonali”. Biskup przypomniał w tym dokumencie o zachowaniu reguły, a zwłaszcza o zachowaniu klauzury i milczenia. To zaś zakończył ascetycznym wezwaniem „wszystko dla miłości Pana Jesus oblubienicza waszego wam ciężko nie będzie”¹¹³.

W roku 1612 starościna dobczycka i brzeźnicka Konstancja z Myszkowskich Burzyńska (1565–1627) sprowadziła do Krakowa z Niderlandów karmelitanki bose. Przybyłe w dniu 26 maja cztery zakonnice i jedna postulantka zamieszkały na koszt fundatorki w klasztorze św. Andrzeja panien klarysek. Także fundatorka, nawrócona z kalwinizmu, po śmierci męża, w wieku pięćdziesięciu lat, wstąpiła do tychże reformowanych karmelitanek, gdzie zakończyła życie jako siostra Beata Konstancja od św. Józefa. W uroczystość Bożego Ciała, 21 czerwca, biskup Tylicki pozwolił archidiakonowi Ręczajskiemu wprowadzić je do zakupionej kamienicy przy ul. Grodzkiej, naprzeciw kościółka św. Marcina. Gdy „ostatnia i kochana” córka wojewody Mikołaja Zebrzydowskiego Gryzelda (s. Teresa od Wszystkich Świętych) (1590–1652), mimo iż przeznaczona przez rodziców do małżeństwa, po śmierci matki wstąpiła do Karmelu w 1614 roku, biskup Tylicki na prośbę wojewody polecił kanonikom Foksovi i Ostrowskiemu zbadać, czy znajdujący się w złym stanie kościół św. Marcina nadaje się do odmawiania brewiarza przez karmelitanki¹¹⁴. Gdy władający tym kościołem księża emeryci nie chcieli zgodzić się na zamianę kamienicy z karmelitankami, na co biskup wyraził zgodę, sprawę przekazano do Rzymu. Wykonanie pozytywnego dla siostr dekrety papieża Pawła V przypadło już w udziale następcy, biskupowi Marcinowi Szyszkowskiemu (1616–1630)¹¹⁵.

* * *

Biskup Piotr Tylicki doceniał znaczenie zakonów w Kościele. Miał świadomość faktu, że zakony wywierały w historii, jak też wywierają nadal, duży wpływ na kształtowanie postaw religijnych wiernych. Siedemnastowieczny uniwersytecki pedel Piotr Jacek Pruszc (1605– po 1667?) przekazał w swym opisie Krakowa żywe wówczas w tradycji stwierdzenie przypisywane temu krakowskiemu biskupowi, „że bernardyni *per humilitatem*, dominikani *per doctrinam*, Polskę od herezji uwolnili”¹¹⁶. To pozytywne odniesienie biskupa Tylickiego do życia konsekrowanego wpłynęło na jego żywe zaangażowanie w odnowę życia zakonnego w swojej diecezji według przepisów soboru trydenckiego. W tym więc celu gorli-

¹¹³ Tamże, k. 61–62.

¹¹⁴ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rkps *AVCap*, t. 27, s. 151.

¹¹⁵ B. J. W a n a t OCD, *Zakon karmelitów bosych w Polsce...*, s. 627; C. Gil OCD, *Słownik polskich Karmelitanek Bosych 1612-1914*, Kraków 1999, s. 13–16, 21–22, 25–26; J. W i e l e w i c k i SI, *Dziennik spraw domu zakonnego [...]*, t. 3..., s. 68; K. T a r g o s z, *Piorem zakonnicy. Kronikarki w Polsce XVII w. o swoich zakonach i swoich czasach*, Kraków 2002, s. 82–84.

¹¹⁶ P. P r u s z c z, *Stołecznego Miasta Krakowa Koscioly i Klejnoty...*, s. 53.

wie wizytował klasztory osobiście lub też przez swoich wysłanników. Pomimo braku źródeł sądzić należy, iż odbyły się one we wszystkich, zwłaszcza ważniejszych klasztorach diecezji. Nie w każdym jednak przypadku wysiłek ten zaowocował ożywieniem życia zakonnego w danym konwencie. Nie ulega jednak wątpliwości, iż biskup Tylicki w tej materii uczynił wiele tak w diecezji krakowskiej, jak i w całej Polsce. Owoce tej działalności pojawiły się dopiero w przyszłości bliższej lub raczej nawet dalszej. Na początku lat dwudziestych XVII wieku nuncjusz papieski w Polsce arcybiskup Kosma de Torres (1621–1622) zarzucał jeszcze wiele zakonnikom w Polsce wyrażając żal, że w Polsce „nie ma galer, dokąd można odsyłać niepoprawnych zakonników” oraz to, że król w obawie przed reakcją społeczną nie zezwolił na to, aby odsyłać „ich do kopalni soli”¹¹⁷. Dwadzieścia lat później, w roku 1644, według przesłanej do Rzymu relacji biskupa krakowskiego Piotra Gembickiego (1642–1657) w samej aglomeracji krakowskiej było 895 zakonników w 20 klasztorach męskich, a zakonnic w 14 konwentach 437. U samych tylko norbertanek było 133 członkiń, a więc w klasztorze, który pod koniec XVI wieku znajdował się na krawędzi zagłady, gdyż konwent ten stanowiło wówczas tylko kilka mniszek¹¹⁸. Skoro więc nastąpił taki przyrost powołań, sądzić należy, iż zakony przyciągały wówczas kandydatów przede wszystkim lepszym zachowaniem reguły i przepisów zakonnych. Podkreślić więc należy niewątpliwe zasługi dziesięcioletnich rządów biskupa Piotra Tylickiego dla rozpoczęcia niełatwego dzieła reformowania życia zakonnego w myśl uchwał soboru trydenckiego i podniesienia obserwancji w klasztorach męskich i żeńskich na terenie diecezji krakowskiej.

¹¹⁷ *O herezyi w Polsce przez nuncjusza Torresa*, [w:] *Relacje nuncjuszków apostolskich i innych osób o Polsce...*, s. 147.

¹¹⁸ H. Gapski, *Klasztory krakowskie w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII w. Analiza przestrzenna środowisk zakonnych*, Lublin 1993, s. 209, 221, 223; *Relacje o stanie diecezji krakowskiej 1615–1765*, wyd. W. Müller, [w:] *Materiały źródłowe do dziejów Kościoła w Polsce*, t. 7, Lublin 1978, s. 72.

Cracow Bishop Piotr Tylicki and Monastic Orders in His Diocese (1607–1616) Summary

The end of the 16th and the beginning of the 17th century were characterised in the Cracow diocese by intensive involvement in carrying out a reform introduced by the Council of Trent. The second bishop in the 17th century in Cracow was Piotr Tylicki, who was an ordinary of this diocese in the years 1607-1616. The Holy See appointed him as a special inspector of monastic orders in the diocese of Cracow. Bishop Tylicki was genuinely involved in the revival of monastic life in accordance with the rules of the *Tridentinum*. He visited the monasteries himself or through appointed envoys. Despite the lack of a number of sources referring to these inspections, it should be assumed that they were made in all major monasteries of the diocese. It does not mean that each inspection resulted in an increase in observance of monastic life in a given monastery or convent. It is doubtless, however, that bishop Tylicki had a great share in the reception of the Council of Trent by monastic orders in the Cracow diocese and elsewhere in Poland. The results of this activity were made visible only later. In mid 17th century the number of vocations increased considerably. One can assume that this increase in the number of candidates to monastic orders was also a result of a decade of Piotr Tylicki's creative work in reforming and perfecting monastic life observance in convents and monasteries in the Cracow diocese area.